

КАЛІНІНА О.А., ст. гр. Ф-09м-2
Наук. кер.: Ситнік І.В., к. е. н., доц.
Донецький державний університет управління,
м. Донецьк

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА РИНКУ УКРАЇНИ

Изучены основные тенденции развития транснациональных корпораций (ТНК) на рынке Украины. Выявлены проблемы функционирования ТНК, позитивные и негативные последствия деятельности на украинскую экономику. Рассмотрены перспективы развития ТНК через призму создания собственных украинских транснациональных корпораций.

Актуальність. Останніми роками однією з головних тенденцій розвитку світової економіки є нарощування процесів інтеграції, чому активно сприяє діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК). ТНК освоюють нові ринки різних країн в тому числі і України.

Транснаціональним корпораціям (ТНК) належить вирішальна роль у глобалізації світової економіки. Про їх великі можливості свідчить наявність у них коштів, які часто перевищують розмір національного доходу держав. Прямі іноземні інвестиції ТНК відіграють зараз найважливішу роль у сполученні багатьох національних економік і створенні інтегрованої інтернаціональної виробничої системи — ядра глобальної світової економіки [3].

Після приєднання України до світової організації торгівлі (СОТ), значна частина вітчизняних підприємств зіткнулося з тим, що не готова до зростання конкуренції на внутрішньому ринку з провідними західними компаніями. Єдиним шляхом вирішення цього питання є взаємодія з ТНК. На Україні, та на світових ринках, потрібно створювати власні, українські транснаціональні структури. Тому надзвичайно актуальним є визначення чинників, що стримують процес проникнення ТНК на український ринок та розглянути перспективи їх розвитку.

Українські та зарубіжні вчені активно досліджують проблеми, пов'язані з діяльністю ТНК. Слід відзначити роботи Білоуса О.Г. «Економічна система глобалізму», Заярна Н.М. «Розвиток транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації економіки», Рокочі В.В. «Транснаціональні корпорації», Рогача О.І. «Міжнародні інвестиції», Філіпченко А.С. «Глобальні фонди економічного розвитку». Але проблеми та перспективи розвитку ТНК досліджували мало.

Ціль дослідження: визначення переваг та недоліків розвитку ТНК на ринку України, визначити проблеми, що гальмують процес проникнення ТНК на Україну та виявити перспективи подальшого розвитку.

Основна частина. Транснаціональна компанія (корпорація) або ж скорочено ТНК — компанія (корпорація), що володіє виробничими підрозділами в декількох країнах. За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації (ТНК) — це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів», при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати цього статусу [7].

Під час дослідження було виявлено, що ТНК припадає основна частина прямих іноземних інвестицій: вони контролюють до 50 % промислового виробництва у світі; провадять понад 70% операцій світової торгівлі, з них 40% — усередині ТНК, які відбуваються не за ринковими цінами, а за так званими трансфертними, що формуються не під тиском ринку, а з огляду довгострокової політики материнської компанії (компанії, що володіє контрольним пакетом акцій інших компаній, сама здійснює ті чи інші операції, виробляє певні товари). На підприємствах ТНК щорічно виробляється продукції на суму,

що перевищує 10 трлн дол.; на них працюють близько 150 млн осіб, тобто кожний дванадцятий, зайнятий у світі (крім сільського господарства). П'ятсот найпотужніших ТНК реалізують 80% усієї виробленої продукції електроніки і хімії, 95% фармацевтики, 76% продукції машинобудування [3].

ТНК мають неабияке значення для розвитку регіонів, оскільки володіють значними коштами, впливають на громадську думку, створюють політичне лобі, а також сприяють розвитку світових науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок (НІОКР): на частку ТНК припадає понад 80% зареєстрованих патентів

Не зважаючи на те, що Україна має значний потенціал для іноземних інвесторів та перспективний ринок, активність ТНК значно менша ніж у країнах Західної Європи та країн СНД. Перш за все це пов'язано зі стратегічним відставанням реструктуризації галузей та інфраструктури України, що не дозволяє вивести зовнішньоекономічну політику на світовий рівень (ТНК, світовий ринок капіталу, виробничо-інвестиційні мережі, що дозволяють брати участь у розподіленні світового доходу). З іншого боку, до перешкод для входження ТНК в Україну можна віднести: законодавча та політична нестабільність, корупція, недостатній рівень підтримки ТНК, низький рівень продуктивності праці та бізнес-культури керівників, недосконалість митної політики.

В результаті дослідження було виявлено, що найуспішніше український ринок освоюють транснаціональні корпорації (ТНК) індустріально розвинених країн — США, Німеччини, Великобританії, Франції.

З одного боку, прихід ТНК — це позитивний аспект для вітчизняної економіки, оскільки корпорації демонструють високу продуктивність праці і капіталу, «приводять» в країну нові технології і ефективний менеджмент. З іншого боку — транснаціональні корпорації абсолютно байдужі до українського економічного комплексу в цілому, тому що орієнтуються на включення лише високоприбуткових сегментів української економіки в систему міжнародного розподілу праці. Такий підхід загрожує депресією менш прибутковим галузям економіки.

В умовах кризи платоспроможності українського ринку саме вітчизняна промисловість і нафтогазотранспортна інфраструктура стають об'єктом «посягань» російських компаній («Газпрому», «Лукойлу», РАО «Єдині енергетичні системи Росії», групи «Альфа», «Сибірський алюміній» і ін.).

Таким чином можна виділити позитивні та негативні наслідки впливу ТНК на економіку України (див. рис. 1).

В Україні поступово формується така економічна структура, в якій значну роль відіграє транснаціональний капітал (західний або російський).

Важливим внеском в розвиток ТНК повинна стати розробка комплексної системи законодавства, яке регламентує діяльність ТНК в Україні і визначить взаємні права і обов'язки між ТНК і Україною.

Потрібно створювати власні, українські транснаціональні структури, як це зробили раніше Китай, Росія, Індія, Індонезія, Мексика, Венесуела (не враховуючи промислово розвинені країни, де існують сотні крупних ТНК). Досвід цих держав свідчить, що національний капітал здатний витримувати конкуренцію з ТНК тільки у випадку, якщо він сам структурується в могутні фінансово-промислові утворення, адекватні міжнародним аналогам і здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику.

Впродовж останніх двох років на різних рівнях розглядається можливість створення в енергетичній галузі державної вертикально-інтегрованої компанії «Нафта України» на базі «Укрнафти», ЗАТ «Укртатнафта» і НПК «Галичина», яка мала б в своєму складі 700-800 АЗС і контролювала до 15% ринку світлих нафтопродуктів країни.

Основні наслідки впливу

Позитивні

Негативні

залучення іноземних інвестицій; розширення кредитування економіки; підвищення рівня кваліфікації кадрів; створення нових робочих місць, підвищення зайнятості населення; розширення експортних можливостей; сприяння реструктуризації економіки країн-реципієнтів; поширення передових технологій; посилення процесів інтернаціоналізації і глобалізації

обмеження місцевих суб'єктів господарювання; встановлення монопольних цін; приховування доходів від оподаткування; вивезення одержаних доходів; тиск на економіку країну, особливо на депресивні та економічно відсталі сектори; ТНК передають слаборозвиненим країнам невідповідні їхньому рівню розвитку технології з жорсткими обмеженнями на продаж; відбувається централізація і контроль основних функцій ТНК із країн приналежності, тим самим закріплюється неоколоніальна залежність слаборозвинених країн

Рис. 1. Основні наслідки впливу ТНК на розвиток економіки України [5]

В той же час впритул до створення вітчизняної ТНК — інтегрованої нафтової компанії зі всіма елементами технологічного процесу «здобич – переробка – збут» підішли Приватбанк і Укрсіббанк. Структури Приватбанку володіють найбільшою в Україні мережею АЗС «Сентоза», контрольним пакетом акцій НПЗ «Нафтохімік Прикарпаття» і більше 30% акцій НПК «Галичина».

Певних успіхів в плані транснаціоналізації бізнесу добилася корпорація «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД). Основна увага при цьому приділяється побудові вертикально інтегрованих холдингів по мережі «вугілля – кокс – метал». При цьому ІСД створює ТНК не усіченого (без закордонної інфраструктури), а повного профілю, для чого компанія активно виходить на зарубіжні ринки, привертає нових партнерів, спільно з іноземними фірмами бере участь в створенні консорціумів для просування на зовнішній ринок своєї продукції.

Близька до створення ТНК повного циклу і донецька «Систем Кепітал Менеджмент» що зосередила контроль над такими гігантами, як «Азовсталь», Єнакіївський металургійний завод, Авдіївській коксохімзавод, що володіє крупними пакетами акцій Керченського металургійного комбінату, Харцизького трубного заводу, об'єднання «Запорожжкокс».

Фактично повним замкнутим циклом металургійного виробництва, властивого ТНК, розташовує і державний комбінат «Криворіжсталь».

Слід відзначити, що процес створення українських ТНК може бути значно прискорений і розширений в галузевому спектрі у разі залучення іноземних партнерів. Для цього компанії, що співробітничать з іноземними фірмами на основі спеціалізації і кооперації, можуть формувати з ними загальні структури, вступати до стратегічних альянсів шляхом створення міждержавних корпорацій.

В даний час для крупних вітчизняних господарських структур (до початку 2003 року в Україні налічувалося близько 36 тис. корпоративних акціонерних об'єднань) найпривабливішим варіантом створення міжнаціональних корпорацій може бути об'єднання з російськими галузевими партнерами, що, не виключає можливості появи і українсько-американських, українсько-канадських або українсько-німецьких корпорацій. Розгортання вітчизняних ТНК, зокрема транснаціональних ФПГ за участю капіталу Росії і інших країн СНД, може стати визначальним чинником реінтеграції сегментів пострадянського економічного простору і має перспективи виходу на ринки третіх країн. Тому створення українсько-російських ТНК може послужити вагомим стимулом як для розширення виробничих потужностей структур, які входять до складу цих ТНК, так і для збільшення їх фінансових показників, що, у свою чергу, сприятиме подальшій диверсифікації виробництва,

нарощуванню темпів і об'ємів продукції, що випускається, а також дозволить інтегрувати двосторонній економічний простір на порядок вище, ніж десяток міждержавних угод і домовленостей.

Певні кроки на цьому шляху вже зроблені. В 2003 році — підготовлена Програма державної підтримки продажів авіатехніки українського і російського виробництва підприємствам цивільної авіації України і Російської Федерації на 2003-2010 роки.

Російський «Газпром» разом з Харцизьким трубним заводом створили концерн «Сталь-труби-газ». Обговорюються також питання створення українсько-російських «Транснаціональній алюмінієвій компанії» і «Міжнародних авіамоторів», корпорацій по випуску титану і титанового прокату, вантажних автомобілів.

Висновки. Таким чином, ТНК перетворились на головну силу ринкового виробництва і міжнародного поділу праці, на домінуючий чинник світової економіки і міжнародних економічних відносин. Їхня здатність гнучко пристосовувати механізм інвестиційної діяльності, організаційні методи і засоби до змін, що відбуваються в національній і світовій економіці, перетворили їх в глобальні господарчі структури, що розглядають світове господарство як сферу застосування свого капіталу.

Можна зробити висновок про те, що розглядати перспективи розвитку ТНК на ринку України необхідно крізь призму створення власних українських ТНК. Це дозволить певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їх виробництва і капіталу, інтеграції України в світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах, та загалом дасть можливість вирішити багато проблем у економічній, політичній та соціальній сферах. Створить умови для виходу України новий світовий рівень розвитку.

Бібліографічний список

1. **Гайдуцький І.П.** Мотиви виходу ТНК на ринки нових країн // Банківська справа. — 2008. — №4. — с. 68–71.
2. **Гайдуцький І.П.** Розвиток транснаціональних корпорацій та їх вплив на економіку країн // Економіка АПК. — 2008. — №4. — с. 152–157.
3. **Заярна Н.М.** Розвиток транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації економіки // Науковий вісник НЛТУ України. — 2009. — Вип. 19.2. — с. 197–202.
4. **Кравченко М.** Проблеми залучення прямих інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України // Персонал. — 2007. — №3.
5. **Хоменко І.** Особливості впливу ТНК на конкурентне середовище в економіці // Економіка. — 2008. — лютий. — с. 159–162.
6. Усилия ТНК. — Бізнес №11, 26 січня 2007. — 64 с.
7. Електронний ресурс. — Режим доступу:
http://uk.wikipedia.org/wiki/Транснаціональні_корпарації.